

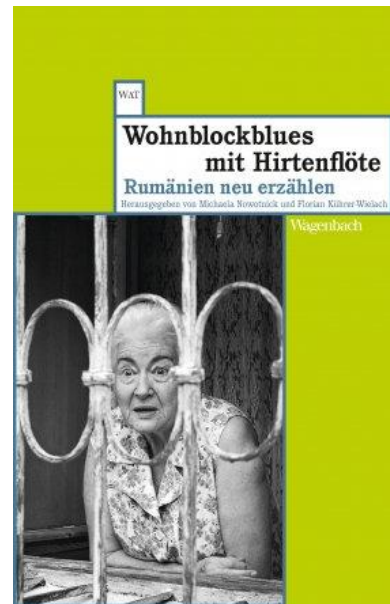
A „povesti“ România

Posted By *Andrei CORBEA* On iulie 13, 2018 @ 8:12 am In | [No Comments](#)

^[1]Imagologia, știință complexă, anexabilă domeniului mai larg al studiilor culturale, s-a lăsat alimentată dintotdeauna, în materialul ei probator, de către, printre altele și alții, literatură și literați. Un Daniel Speer, autorul unui roman intitulat *Dacianischer Simplicissimus*, a constituit o sursă din care germanii știutori de carte din secolul al XVII-lea nu doar au aflat câte ceva despre români și despre țările locuite de ei, ci și-au însușit și opinia critică a autorului despre tot ce va fi văzut eroul său acolo; tot așa, și publicul francez de dinaintea Revoluției, care a citit *Histoire de la Moldavie et de la Valachie* a lui Jean-Louis Carra, a asimilat nu doar informațiile, ci și accentele apocaliptice din relatările, multe fanteziste, ale fostului secretar al domnului Grigore al III-lea Ghica despre lumea exotică, hrăpărească și crudă întîlnită de el în Principatele de la Dunăre.

Sînt doar două „cazuri“ între atîtea ce ilustrează banala constatare că „imaginea“ Celuilalt nu se poate detașa de vehicolul ei, cu atît mai subiectiv cu cît ficțiunea – istoria care nu s-a întîmplat, dar ar fi putut să se întîmple – este cea care îl furnizează. Desigur că amprenta „literară“, ergo subiectivă a „imagnarului“ se relativizează în era cinemaului, a televiziunii și a internetului, dar spusa lui McLuhan cum că „the medium is the message“ confirmă statutul de favoare al intermediarului în insinuarea și fixarea unei anume „imagini“ și nu a alteia. Lamentația nesfîrșită asupra percepției „negative“, de fapt mai curînd puternic clișeizate, a alterității românești – peisaj, indivizi, societate – în Occident ar fi trebuit de mult să facă loc unui examen lucid al multiplelor chipuri în care s-a desfășurat, în diverse circumstanțe istorice, transportul „mesajelor“ – aceasta nu pentru a-l pune sub control de-aici înainte, ci doar pentru a înțelege în profunzime resorturile care au contribuit, în general, la impunerea unora în dauna altora. Nu știu, bunăoară, să se fi făcut pînă acum vreun bilanț complet nu numai al traducerilor de proză română în spațiul german între 1945-1990, ci și al textelor literare produse acolo în același interval, cu referință mai mult sau mai puțin explicită la lumea românească; cu un astfel de instrument de lucru impactul aspru, accidentat, al bruștei întîlniri „fizice“ dintre Mitteleuropa și românii anilor '90 ar fi devenit mult mai ușor comprehensibil. „Imaginea“ destul de simplistă cu care i-a întîmpinat Occidentul în momentul 0 postcomunist nu este oricum separabilă de deficitele de comunicare dintr-o parte, de interes de cealaltă parte, care au făcut și diferența față de bunăvoința excesivă de care s-au bucurat în Vest, și în special în Germania, polonezii, ungurii, cehii. Cîteva exemple dintre aceste premise: din vastul program de traduceri din scriitorii români în RDG n-au rămas în conștiința publică a Germaniei unite, din cauza amprentei ideologice care l-a însoțit, decît puține urme; autorii germani din generația antebelică și imediat postbelică, emigrați sau rămași în România, au fost îndeobște ignorați de mass-media germană, nu întîmplător și din cauza modului în care acest „Auslandsdeutschum“ a fost/s-a lăsat instrumentalizat de către propaganda celui de-Al III-lea Reich; dintre scriitorii români exilați, puțini au trecut de bariera dezinteresului mediatic, și atunci în afara unei relații explicite cu „rădăcinile“ lor românești – Cioran și Ionescu pe filieră franceză, Mircea Eliade datorită reputației sale de istoric al religiilor, Petru Dumitriu (parțial), în siajul literaturii tipice a Războiului Rece. „Ruptura“ a venit abia în anii '80, datorită tinerilor, pe atunci, autori bănățeni de limbă germană, îmbrățișați entuziast de opinia publică din RFG datorită reputației lor de răzvrătiți împotriva regimului; prin lentila „imaginii“ lor despre România și români, imagine marcată de ultimul deceniu ceaușist, a fost și încă este „citită“ în Germania (și nu doar acolo) România postceaușistă. Nu în ultimul rînd, ei au furnizat și „reperul“ după care canonul literar german contemporan a adoptat (sau nu!) scriitorii remarcabili din generația anterioară, sensibil diferiți de dînsii ca mesaj și ca viziune, precum Oskar Pastior, Paul Schuster sau Dieter Schlesak (al cărui excepțional roman *Capesius* n-a găsit nici pînă astăzi o editură pe măsură); succesul lui Eginald Schlattner reprezintă realmente o excepție, datorată în primul rînd tenacității cu care l-a promovat editorul său vienez.

Acest lung preambul este menit a atrage atenția asupra diferenței specifice pe care și-o revendică pe bună dreptate recent apăruta antologie intitulată *Wohnblockblues mit Hirtenflöte [Blues de bloc la fluier]*, îngrijită, la faimoasa Editură „Klaus Wagenbach“ din Berlin de doi tineri specialiști germani în problematica românească într-un sens larg (istorie, literatură/cultură, societate contemporană): Michaela Novotnick și Florian Kühner-Wielach. Dacă titlul însuși sugerează tensiunea dintre două „fețe“ opuse ale „imaginii“ astăzi în circulație despre România și români (să zicem, între impresia cu care pleacă spectatorii filmelor lui Cristian Mungiu și opinia Prințului de Wales despre împrejurimile comunei Viscri), subtitlul este și mai sugestiv pentru intenția care a călăuzit selecția de față: *Rumänien neu erzählen*, care s-ar putea traduce aproximativ prin *Povestind din nou/iar România*. Delimitarea față de „povestirile“ curente, inclusiv cele două extreme consemnate de titlu, mi se pare limpede; nu mai puțin limpede se configurează, între ele, pluralitatea: infinitivul (din titlul german – am preferat traducerea prin gerunziu), ca nume dat unei acțiuni, îi definește posibilitatea multiplă de concretizare. Așadar, nu o povestire

(sau două – vezi o dată mai mult variantele-„limită“ inspirate de titlu) despre români și România, ci o multitudine de povestiri își propune antologia berlineză să însumeze, semnalînd concomitent și pe această cale că, dincolo de „imaginile“ dominante (cele transportate, de pildă, de texte ale unor Herta Müller sau Norman Manea, neavute aici în vedere), spectrul imagologic este cu mult mai divers și mai complex, iar „vocile“ ce merită a fi ascultate și recepționate n-au nevoie, pentru a se face auzite și a îndemna la reflecție pe marginea spuselor lor, de recomandări prealabile dinspre mainstream. Lista autoarelor și autorilor selecționați, al căror unic numitor comun îl constituie (cu o excepție) limba germană în care scriu, confirmă această opțiune a celor doi editori: de toate vârstele, de la tineri pînă la „patriarhul“ Eginold Schlattner, români și germani (inclusiv „rumäniendeutsch“), trăitori în România sau în Germania (de Vest sau de Est), ei compun, într-o echilibrată alternanță a proiecțiilor asupra trecutului și prezentului, o savantă cromatică a nuanțelor, în care cenușiul este departe de a mai reprezenta culoarea unică.

Aceasta nu înseamnă cîtuși de puțin că panorama referințelor istorice din textele incluse în volum ar ocoli asperitățile experiențelor dramatice înregistrate din plin de memoria individuală și colectivă a ultimului secol: peisajul este plin de cratere, de răni încă deschise, de destine sacrificate cinic de către „viclenia“ istoriei. O obsesie recurentă în multe dintre ele o constituie, de pildă, dezagregarea treptată și apoi, după 1990, subit grăbită a comunităților germane din Transilvania și Banat: fenomenul este privit de unii cu acel sentiment de neputință perplexă față de mecanismul irațional și implacabil al istoriilor mitice manipulate de zeități invizibile și inclemente – chiar dacă, în fundal, se întrezăresc, în toată nedreptatea lor, condiționările istorice ale momentului. În vreme ce în recapitularea de către Ingo Schulze a modului în care s-a destrămat liantul propriei familii, plasată de soartă între Germania (apoi RDG) și România și expusă tuturor contradicțiilor și constrîngerilor din epoca de dinaintea și în cea ulterioară celui de-Al Doilea Război Mondial, rezultă că impulsul accelerator a intervenit în anii '80 ai tuturor silniciilor din ultimul deceniu ceaușist, cînd disperarea și lipsa de perspective pentru o existență suportabilă atinseseră aici o limită, Eginold Schlattner pare și astăzi uluit de exodul declanșat după 1989 și potențial promițătoarea schimbare de regim, exod pe care îl atribuie mai curînd unei inopinate și molipsitoare panici în masă decît unor motivații nemijlocite, în fața căreia ar fi trebuit, după el, să prevaleze oricum stabilitatea tradiției seculare a propriei civilizații. Cu aceeași stupoare în fața enigmaticului moment cînd totul s-a „prăbușit“ pentru urmașii celor veniți în Transilvania cu 800 de ani în urmă adaugă Jürgen Israel un epilog la basmul despre „copiii din Hameln“, care, după Frații Grimm, ar fi „dispărut“ din orașul german, călăuziți de fluierul unui vînător, pentru a reapărea departe, în Transilvania; după secole, o vrajă simetrică îi aduce înapoi în ținuturile de unde au plecat: „în depărtare o melodie/ picioare obosite/ și nimeni nu țopăie“ – „porunca“ mitică a fost executată, urmează trezirea la realitatea cotidiană. Despre această „dezmeticire“ este vorba și în textele lui Franz Hodjak și Elmar Schenkel, ale căror personaje împrumutate din galeria nebunilor și poznașilor înțelepți (*à la* Oskar Matzerath sau Motanul Murr/respectiv Behemoth) se împotrivesc în fapte sau măcar în vorbe „curentului“, într-unul dintre poemele lui Werner Söllner, fals elogiul al artificului occidental, sau în povestirea lui Iris Wolff, unde personajul central, care își consumă depresia în atmosfera apăsătoare a Brașovului post-„revoluționar“, meditează la traumele succesive rezultate una din cealaltă: prizonieratul tatălui, boala fratelui, emigrarea lipsită de șanse a acestuia în lumea calibrată exclusiv după criteriul performanței.

Violența ideologiilor și a regimurilor politice care au străbătut istoria românească a veacului trecut se lasă măsurată în diferitele povești din antologie prin efectele distorsionante asupra cotidianului oamenilor obișnuiți dintre care se recrutează personajele acestora. Prin ochii unui copil, Carmen Francesca Banciu evocă nostalgic „farmecul discret“ al unei „burgheze“ arte de a te bucura de viață, lichidate de utopia agresivă și ipocrită a „jertfei“ pentru un iluzoriu Bine comun; în superbul fragment de proză preluat dintr-o viitoare carte a lui Eginold Schlattner se întîlnesc în tabloul grotesc al ruinelor unei societăți trecute prin foc și sabie învinșii, cei striviți de implacabila mecanică a Noului social; despre o altă „relicvă“, clădirea unui vechi sanatoriu servind ca *lieu de mémoire* al unei întregi deveniri urbane și menit să dispară în favoarea unei parcuri – simbol al victoriei noului capitalism post-decembrist –, scrie cu resemnare Joachim Wittstock. Răul nu face în definitiv decît să profite de banalitatea „dominaților“ și „supușilor“, de adaptabilitatea și mimetismul cu care, în umilința lor, ei își însușesc, precum într-un poem al lui William Totok (scris în „rețeta“ epică a lui Alfred Gong), clișeele „stăpînitorilor“ și stăpînirilor; de aici și pînă la dispoziția macabră spre crimă și masacru nu este decît un pas, precum în înspăimîntătoarea scenă a asasinării zecilor de mii de evrei închiși în ghetoul de la Bogdanovka, pe malul Bugului, reconstituită într-un fragment de roman al lui Frieder Schuller, în care printre făptuitorii ordinului criminal se amestecă voluntar, din credință oarbă în *Führer*, și pădurarul *volksdeutsch* Andreas, de prin partea locului, pornit de acasă după un brad de Crăciun și cadouri pentru soție și copilași.

Nu încapă îndoială că antologia alcătuită de Michaela Novotnick și Florian Kühner-Wielach trebuie citită (și) în dimensiunea ei „literară“, căci ea adună în cea mai mare parte texte ce asociază profunzimea meditației asupra unei „materii“ dificile cu o subtilitate stilistică a cărei diversitate „joacă“ – stimulînd curiozitatea și pofta descoperirii – între efectul empatic și „distanțarea“ lucidă. O reușită literară deplină este – am spus-o deja – textul lui Eginold Schlattner, în expresivitatea sa barocă, încărcată de excursuri multiplu ramificate, glisînd între burlesc și dramatic. În registrul realismului magic se plasează Elmar Schenkel și Franz Hodjak, ambii exploatănd din plin resursele invenției și variației narative și ticsindu-și astfel discursul cu bizarerii și fantasmе menite a marca afectiv o prospețime ce ar face diferența lumii „românești“ față de uscăciunea reglementată a celei occidentale; izbutite îmi par și prozele Danei Grigorcea acolo unde autoarea recurge la aceeași filiație de gen. Cu deosebire tulbură prin forța descriptivă, ce mizează pe comparații și metafore abundente, excesive, peisagistica lui Uwe Tellkamp – autorul romanului *Der Turm*, unul dintre succesele literare enorme ale ultimului deceniu –, atunci cînd fixează

„imaginile“ unei călătorii de la Dunăre și pînă la Sibiu, mai cu seamă în paginile despre București, orașul monstruos, diform, prin care noaptea pare că hoinărește o Gorgona Meduza, un oraș asemănător unei ființe hidoase, pre- sau postistorică, plantă sau animal, emanînd o căldură vitală concomitent respingătoare și ispititoare.

Poate nu întîmplător, tocmai Uwe Tellkamp este cel care ajunge să reflecteze în acest text (în care consemnează de altfel și lungi conversații cu Mircea Cărtărescu și Eginald Schlattner) asupra a ceea ce hermeneutica numește „orizont al experienței“ (culturale), cu care individul încearcă să-l înțeleagă pe Celălalt, înconjurat de un „orizont“ diferit, căci și experiența sa este diferită. Se pot contopi oare aceste orizonturi, este oare înțelegerea posibilă, cum credea și spera Gadamer? Uwe Tellkamp este mult mai sceptic cînd își asumă diferența: „Un UT [Uwe Tellkamp] român nu l-ar înțelege, probabil, pe cel neamț, l-ar considera arogant, alintat, pretențios; cei doi nici nu s-ar întîlni vreodată. Standardele după care măsurăm noi Binele, Corectul, Posibilul pălesc; fiecare cultură privește viața prin propria-i poartă, și pentru că prezența ei strivește, poarta respectivă este și singura certificată – pînă cînd îl află pe Celălalt, expunîndu-i-te“. În fond, întregă această antologie dezbate chestiunea „înțelegerii“: pot deveni cultura, specificul „romănesc“ accesibile cu adevărat unui (cititor) german de azi? Nu toate răspunsurile coincid aici cu cel oferit de Uwe Tellkamp. În povestirea deja amintită a lui Iris Wolff, apropierea dintre Henny, eroina încărcată cu memoria nefericită a familiei ei săsești, și pianistul bucureștean, maltratată în arestul Securității în decembrie 1989, sugerează o punte comună a suferinței și a vindecării. Pentru Elke Erb lucrurile par mult mai simple: dincolo de acolada discursului „imagologic“ (ilustrat prin vechiul op al lui Ion Hurdubețiu, *Die Deutschen über die Herkunft der Rumänen/Germanii despre originea românilor*), cu cît mai insistent „favorabil“, cu atît mai fad și neverosimil, subzistă, solid și veritabil, relația pe care doar intelectualii știu și pot să o cultive. Ce dovadă poate fi mai convingătoare decît o carte de poezie apărută bilingv la Zürich, scrisă în românește de Gellu Naum, tradusă în germană de Oskar Pastior și dăruită cu dedicație de acesta din urmă poetei și traducătoarei Elke Erb?

URL to article: <https://www.observatorcultural.ro/articol/a-povesti-romania/>

URLs in this post: [1] Image: <http://www.observatorcultural.ro/wp-content/uploads/2018/07/p.-12-coperta.jpg>